hatalom megszüntette, alaptőkéjét elkobozta. Bangha páter akkor Pozsonyba emigrált. Az ellenforradalmi korszakban nem sokáig működött Budapesten, Bethlenéknek csakhamar terhessé vált mértéktelen antiszemitizmusa. Ekkor, 1923-ban három évre Rómába rendelték, s amikor onnan visszatért, már nem volt lényeges hatása.

A 899. lapon a húszas évek második felében meginduló Ady-revízióról olvashatunk, s arról, hogy Makkai Sándor könyve irányította rá a figyelmet. A *Magyar fa sorsa* 1927-ben jelent meg. Ezzel szemben Kosztolányi az Ady-revíziót követő dúlt, de hiteles jegyzeteiben arról ír, hogy őt már az is bosszantotta, hogy a Petőfi-centenáriumon üresek voltak a széksorok a költőt köszöntő műsoros estéken, de telve voltak az Ady-matinékon. Az *Édes Annában* pedig a következőképpen regényesíti ugyanezt: „A Moviszterné hallgasson! – mondja dühödten Vizyné – . . . Annak csak a színházakon jár az esze. A főpróbákon. Meg az Ady-matinékon."

Korrekt, meggyőző összefoglalást olvashatunk a zenéről. A jeles zeneszerzők között megemlítettem volna Lajtha Lászlót. Érdekes, amit Kodály és Bartók különbségéről ír a szerző. Ez a különbség manapság izgalmas polémiákat szül a zenetudományban. Mindevvel együtt persze talán nagyobb szerepet érdemelt volna Bartók és Kodály, a gondolkodó. Mint ahogy részletesebb méltatást kívánna Tóth Aladár, akinek művészetszemlélete – mint azt Lukács György hangsúlyozza – „fontos összekötő kapocs a marxista muzikológia felé". És ugyancsak Lukács György mondja ki – s ennek érvényesítése hiányzik e zenei fejezetből –: „. . . nálunk a magyar népi művészet hangsúlyozása mindig kifejezett hadüzenet volt a magyar elporgáriasodó dzsentrikultúrának. E radikalizmus következtében a zenei forradalom messze túlmutatott a Nyugat irodalmi állásfoglalásain". (*Bevezető Tóth Aladár Válogatott zenekritikái*-hoz.)

Pomogáts Béla: A vita, amely a történeti kézikönyv művelődéstörténeti fejezeteit mérlegelte, kétségtelenül igazolta a vállalkozás jelentőségét és eredményeit. Van azonban olyan tanulsága is, amelyet már az irodalomtörténetírásnak kell megszívlelnie. A vitában is elhangzott az, hogy az irodalomtörténeti kézikönyv és a jelen történeti összefoglalás megjelenése között egy évtized telt el, és ezt az évtizedet általában jól hasznosította a történelemtudomány. Az összefoglalás körül kirajzolt kérdőjelek nagyrészt abból adódnak, hogy az eszme- és művelődéstörténeti alapkutatások körében még mindig igen sok az elvégeznivaló. Hogy ezeknek a kutatásoknak a szakemberei, közöttük az irodalomtörténészek is, adósak még számos mozgalom, irányzat és eszmetörténeti folyamat elemző vizsgálatával, s ezért nem tudtak határozottabban és eredményesebben a történeti összefoglalás szerzőinek segítségére lenni. A történeti kézikönyv művelődéstörténeti fejezetei nemcsak azt mutatják, hogy a két világháború közötti korszak ideológia- és művelődéstörténetét miként látja ma a tudomány, hanem mintegy megjelölik a további tennivalókat is. Ezek a tennivalók: például a Nyugat-mozgalom, az avantgarde és a „népi" irodalom tüzetesebb kutatása, mint sürgető feladatok jelennek meg a megvitatott összefoglalás és a lefolytatott vita tükrében is.

(Összeállította: *Pomogáts Béla*)

Osztrák–magyar tudományos ülésszak Faludi Ferenc halálának 200. évfordulóján

(Kőszeg–Németújvár, 1979. november 12–17.)

A magyar irodalomtörténeti kutatás úgy tartja számon Faludit, mint két korszak határán álló írót: munkássága egyfelől ugyanis a barokk hagyományban gyökerezik, másfelől viszont fel is lazította ezt a tradíciót, s így – ha közvetve is –, de a felvilágosodás előtt egyengette az utat. Hozzátehetjük, hogy Faludi nemcsak időben állott két korszak határmezsgyéjén, hanem térben is több nemzeti kultúrát, több irodalmi és művelődési szférát fogott át, úgy gazdagította a magyar nemzeti literatúrát, hogy közben Európára tekintett. A magyaron és latinon kívül jól tudott olaszul, franciául és németül is, de spanyol és angol szerzőtől is lefordította az általa fontosnak tartott könyveket. Ötéves római tartózkodását (1740–45) kivéve életének legnagyobb részét Magyarország nyugati és Ausztria keleti területein töltötte. Pályafutásának főbb állomáshelyei – Németújvár, Kőszeg, Sopron, Graz, Bécs, Buda, Linz, Nagyszombat, Pozsony, Rohonc – is jelzik, hogy Faludi mindkét ország szellemi légkörében otthonosan mozgott, s a felvilágosodást közvetlenül megelőző kornak mind ausztriai, mind magyar-

országi kultúráját jól ismerte. A műveiben feldolgozott élmények hátterét is ennek a két államnak a társadalmi viszonyai adták, s noha könyvei magyarul, a magyar olvasókhoz szóltak, a bennük rejlő élettapasztalat egyrészét osztrák környezetben szerezte. Mindez kellőképpen indokolta, hogy halálának 200. évfordulóján magyar és osztrák szakemberek közösen emlékezzenek meg a mai Burgenland területén levő Németújvár (ma: Güssing) e jeles szülöttéről, a modern magyar irodalom úttörőinek egyikéről.

A Faludi-évforduló eseményeinek rendező szervei közé tartozott az MTA Irodalomtudományi Intézete, Vas megye Tanácsának Művelődési Osztálya, a Burgenlandi Tartományi Kormány Kulturális Osztálya és a Budapesti Osztrák Kulturális Intézet, de rajtuk kívül más szervek is hozzájárultak a rendezvények sikeres lebonyolításához. Az egyhetes program összeállítóit kettős cél vezérelte: egyrészt új tudományos eredményekkel kívántak hozzájárulni a Faludiról kialakult irodalomtörténeti kép hitelesebbé tételéhez, másrészt az író szűkebb pátriájának irodalom iránt érdeklődő olvasóközönsége előtt is népszerűbbé és ismertebbé kívánták tenni a két évszázados életművet. E kettős cél megvalósítása érdekében az 1979. november 12–17 között lezajló programban nemcsak tudományos ülésszak szerepelt, hanem számos megemlékező rendezvény és irodalmi műsor tette teljesebbé a „Faludi-hetet".

Az MTA Irodalomtudományi Intézetének mintegy 25 fős küldöttsége – amelyben a budapesti, debreceni és szegedi egyetemeknek, valamint más oktatási és tudományos intézményeknek képviselői is helyet kaptak – november 12-én Szombathelyre látogatott –. Itt az Egyházmegyei Könyvtárban a résztvevők megtekintették Faludi verseinek kéziratos példányát, valamint a könyvtár igen értékes régi anyagát, majd a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tanáraival és diákjaival találkoztak. Ez utóbbi találkozón élénk eszmecsere tanúskodott arról az érdeklődésről, amellyel a főiskola diákjai a magyar irodalomtörténetírás és irodalmi-kritikai közélet helyzetét és alakulását figyelik.

A tudományos ülésszak november 13-án, Kőszegen kezdődött. *Csonka György*, a Vas megyei Tanács elnökhelyettese megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy Faludi sok szállal kötődött a Vas megyi tájhoz, ezért munkásságát méltán lehet a helyi művelődés történetének haladó hagyományai között számon tartani. Ezután *dr. Arthur Kremsner*, a budapesti Osztrák Kulturális Intézet igazgatója köszöntötte a konferencia résztvevőit, s kifejezte azt a reményét, hogy az osztrák és magyar szakemberek együttműködése eredményes lesz mind a Faludi-kutatás, mind pedig egyéb közös kulturális tradíciók feltárása és elemzése terén.

Az ülésszak előadásai *Szabolcsi Miklós, Tolnai Gábor, Köpeczi Béla* és *Klaniczay Tibor* akadémikusok elnöklésével, négy témakör köré csoportosítva hangzottak el. Elsőként Faludi és a felvilágosodás kapcsolatának elemzésére került sor, kifejezetten ezt a kérdést vizsgálta Vajda György Mihály tanulmánya. Kiderült ebből, hogy Faludi még nem ismerkedett meg a nagy nyugat-európai felvilágosodott filozófusok eszmevilágával, ennek elemei nem találhatók meg gondolkodásában, művei azonban olyan magatartást, olyan erkölcstant és világképet közvetítettek, amely ebben az irányban hatott, s amely a barokk világkép kritikájával készítette elő az új filozófia későbbi befogadását.

Az író eszmevilágának és művészetének másik fontos elemét, a Horváth János könyve óta közhelyként emlegetett népiességet ugyancsak az eddigieknél óvatosabban kell emlegetnünk – mutatott rá a következő előadó, *Kőszeghy Péter*, aki Faludi és a régi magyar irodalom kapcsolatát vizsgálta. Kőszeghy gazdag anyag alapján mutatta be, hogy a jezsuita szerző alaposan ismerte a magyar reneszánsz és barokk kor irodalmát, s a későbbiekben népiesnek minősített kifejezései és nyelvi fordulatai többnyire inkább régiesek, s inkább a korábbi magyar irodalmi szövegekből származnak, mintsem a népnyelvből. A témakör harmadik referátumában *Vörös Károly:* Faludi és a XVIII. századi Nyugat-Dunántúl címmel azt a földrajzi és történelmi-társadalmi környezetet vizsgálta, amelyben az író élt, s amely műveinek hátterét alkotta.

Ugyanezen a napon került sor annak az emléktáblának a leleplezésére, amelyet Kőszegen, a Rájnis utcában helyeztek el az egykori jezsuita gimnáziumnak a falán, azon az épületen, amelyben egykor Faludi tanult, majd tanított is. Az emléktábla előtt az MTA nevében *Klaniczay Tibor* akadémikus beszéde adózott tisztelettel az író emlékének, *dr. Arthur Kremsner* pedig a magyar–osztrák kulturális hagyományban betöltött közvetítő szerepéről szólt. Miközben az MTA, az Osztrák Kulturális Intézet, valamint Vas megye és Kőszeg város tanácsának képviselői a megemlékezés koszorúit helyezték el az emléktáblánál, a helyi Jurisich Gimnázium énekkara megzenésített Faludi-művek előadásával tette bensőségesebbé az ünnepség hangulatát.

A tudományos vitaülés délután a prózaíró Faludi jelentőségét vizsgálta. Két előadás – a *Köpeczi*

Béláé és a *Bán Imréé* – jezsuita szerző által magyarra fordított Gracian-művek korszerűségét, elterjedtségét és eszmevilágának sajátos vonásait elemezte, rámutatva a spanyol szerző és a magyar fordító törekvései között fennálló lényeges különbségekre is. *Korzenszky Richárd* a *Szent ember* című moralizáló maximagyűjtemény és az aszkétikus irodalmi hagyomány kapcsolatát dolgozta fel, majd ezt követően *Szörényi László* egy mindeddig ismeretlen Faludi-művet mutatott be. A *Történetek a Szűz Máriáról* című munka barokk hagyományhoz kötődő, több ponton konzervatív tendenciájának értékelése élénk eszmecserét váltott ki, abban viszont egyetértettek a vita résztvevői, hogy az idáig kéziratban levő írás módosítja majd az író kései pályaszakaszáról kialakult képet. A témakör utolsó előadója, *Hopp Lajos* a kortárs prózaírókkal szembesítette Faludi műveit, így helyezte el munkásságát a XVIII. századi fejlődésvonalban. Ezt követően az MTA és a Vas megyei Tanács fogadást adott az ülésszak résztvevőinek tiszteletére.

A konferencia harmadik témakörét Faludi drámaírói és költői tevékenysége jelentette. *Staud Géza* gazdag anyag alapján szólt a korabeli jezsuita iskolai színjátszásról és közöttük Faludi drámáiról, majd *Szauder Mária* dolgozata közölt igen fontos, új adatot, azt ugyanis, hogy a római magyar gyóntató tagja volt az Accedemia dell'Arcadia társaságának. *Sárközy Péter* és *Ferenczi László* dolgozata egyaránt a Faludi-költészet európai összefüggéseit elemezte, az előbbi főként az olasz, az utóbbi inkább a francia és német analóg jelenségekre utalva, *Tolnai Gábor* pedig a kor spanyolos kultúráját vizsgálta részletesen. Így a referátumokból végül is a korabeli Európa művelődésének széles spektrumú körképe bontakozott ki, az egyes előadók sorra vizsgálták azokat a kultúrköröket, amelyekből Faludi szelleme táplálkozott.

A negyedik témakörben a nyelvészet és stilisztika szakemberei vették át a szót. *Szathmári István* Faludi nyelvteremtő erejét, az irodalmi nyelv kialakításában játszott szerepét méltatta, *Martinkó András* dolgozata a költői nyelv formálódásának állomásait vette szemügyre, *Jelenits István* pedig terjedelmes szólásgyűjteményének forrásait tette vizsgálat tárgyává. Mindezek után joggal állapíthatta meg az ülésszak zárszavában *Klaniczay Tibor*, hogy a Faludi-kutatás jelentős lépést tett előre, de utalt arra is, hogy még mindig sok az adósságunk, főként a művek szövegkiadása terén.

Az ülésszak kőszegi programját *Gergely Ferenc* Liszt-díjas orgonaművész hangversenye zárta le, amelynek műsorán többek között Faludi: „Szűzek, ifjak sírjatok" című költeményének dallamára készült improvizáció is szerepelt.

November 15-én a program Ausztriában folytatódott, ahol a magyar küldöttséget a Burgenlandi Tartományi Kormány Kulturális Osztálya látta vendégül. Németújvárott, a Batthyány-család ősi várának meglátogatása után koszorúzási ünnepség következett, ezen a bécsi egyetem és a helyi kulturális élet vezetői is megjelentek. A Batthyány-család egykori tiszttartójának, Faludi apjának XVIII. századi háza ma már nincs meg, így az emléktábla az ehhez legközelebb eső épületen, a Faludiról elnevezett utcában örökíti meg a festői szépségű vár tövében született magyar író és költő emlékezetét. A németújvári ferences kolostor értékes könyvtárának és a Batthyány-család sírboltjának megtekintése után kezdődött el a „Faludi Ferenc élete és művei" című, német nyelvű előadássorozat a helyi kultúrközpontban. Elsőnek *Moritz Csáky* (Universität Wien) beszélt a kor legfontosabb szellemi áramlatairól, s a mind földrajzi, mind kulturális értelemben határmezsgyén álló írót világosan körvonalazott eszmei miliőbe állítva mutatta be. Folytatta a gondolatsort *Johann Andritsch* (Universität Graz) előadása, amely Faludi gráci egyetemi tevékenységét elemezte, s értékes vonásokkal járult hozzá a fizikát és matematikát is tanító Faludi szellemi arcképének megrajzolásához. Magyar részről *Vörös Károly* az író történelmi környezetét festette le, *Szörényi László* pedig irodalmi jelentőségét foglalta össze széles ívű, az egész életpályát átfogó tanulmányában. Kellemes meglepetés érte a résztvevőket az előadások meghallgatása után, amikor azonnal kézbe vehették a Burgenländische Heimatsblätter 1979. évi 4. számát, s abban az elhangzott négy előadás teljes szövegét olvashatták. Az ízléses kiállítású, képekkel is illusztrált tematikus különszám összeállításáért külön elismerés illeti meg a kiadót, az eisenstadti Landesarchiv égisze alatt dolgozó szerkesztői kollektívát.

Az egyhetes program legünnepélyesebb aktusára november 16-án került sor. A magyar küldöttség a Nádasdyak ősi fészkének, Léka várának megtekintése után érkezett Rohoncra, Faludi halálának színhelyére. Miközben a rohonci templomban már folyt a *Stephan László* burgenlandi püspök által vezetett, Faludira emlékező koncelebrációs nagymise, a templom előtti térre, a városháza elé megérkezett Magyarország bécsi nagykövete, Randé Jenő is. Az ő jelenlétében hamarosan fuvószenekar adta meg a jelet az emléktábla-avató ünnepség kezdetére. Rohonc város polgármestere köszöntötte a résztvevőket,

majd a burgenlandi tartományi kormányzó helyettese méltatta Faludi munkásságát, s a magyar–osztrák közös kulturális tradíciók jelentőségét. *Szabolcsi Miklós* akadémikus ugyancsak a közös tudományos és kulturális munka lehetőségeiről és eredményeiről szólt, majd leleplezte a városi tanács épületén elhelyezett díszes, kétnyelvű felirattal ékesített, márvány emléktáblát. Az ünnepséget követően a Burgenlandi Tartományi Kormány fogadást adott a magyar nagykövet és az ülésszak résztvevőinek tiszteletére, az itt elhangzott pohárköszöntők az együttműködés további lehetőségeire is utaltak. Délután Szalónak (Schlaining) várát, majd a Faludi által is megverselt Tarcsafürdőt (Bad Tatzmannsdorf) látogatta meg a magyar küldöttség, este pedig a felsőőri (Oberwart) templomban *Gergely Ferenc* újabb orgonahangversenye következett.

Még ugyanezen a napon, este 8 órakor három budapesti színész – *Lukács Margit, Kertész Péter* és *Nagy Gábor* – közreműködésével ünnepi irodalmi est szerepelt a műsorban, ezen Faludi műveinek legjavából összeállított válogatást hallhatott a szép számmal összegyült helyi magyar lakosság és a küldöttség. A műsort a Magyar Rádió is felvette, a Burgenlandi Rádió pedig az egész rendezvénysorozatról bőven kommentált híranyagot közölt. Az estet és az egész programot végül a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület vezetőivel való találkozás és baráti eszmecsere zárta le: *Moór János* elnök és *Szeberényi Lajos* alelnök szíves tájékoztatása nyomán a magyar delegáció bepillantást nyerhetett a burgenlandi magyar lakosság kulturális életébe. Ennek a kulturális életnek élő tanújeleként a másnap hazainduló küldöttség – útját rövid időre megszakítva – Alsóőrön (Unterwart) megtekinthette a Galambos Ferenc által megszervezett magyar könyvtárat, s elismeréssel szemlélhette annak gazdagságát, szakszerű rendezettségét.

Az MTA-küldöttség részvételének és a kőszegi tudományos ülésszak programjának megszervezéséért elsősorban *Tarnai Andor* főosztályvezetőt illeti elismerés, de rajta kívül valamennyi osztrák és magyar rendező szerv hozzájárult ahhoz, hogy a Faludi-ünnepségsorozat az év egyik legsikerültebb irodalmi eseményeként legyen elkönyvelhető. Az ülésszak tudományos hozama már eddig sem csekély: a Burgenländische Heimatsblätter említett különszáma mellett itt kell szólnunk Faludi verseinek erre az alkalomra készült kétnyelvű kiadásáról, amely nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a németajkú olvasók is megismerkedhessenek a burgenlandi táj jelentős iróegyéniségének munkásságával. Erről szól a kötet utószavában *Franz Probst* is, aki sokat tett azért, hogy a Burgenländische Bibliothek e külön kötete az ünnepi alkalomra megjelenhessék, a Faludi versei a mai olvasóközönség számára két nyelven, ihletett műfordítók tolmácsolásában könnyen hozzáférhetővé váljon. A Kőszegen elhangzott előadásoknak tanulmánykötetben való megjelentetése ugyancsak folyamatban van, ez a kötet minden bizonnyal újabb lépést jelent majd a két korszak határán álló író munkásságának az eddigieknél árnyaltabb és hitelesebb megismeréséhez.

Bitskey István

Intézeti hírek
(1979. január 1–december 31.)

Külföldi tudósok előadásai intézetünkben 1979-ben

Alexander Fodor, a montreáli McGill egyetem professzora 1979. május 4-én előadást tartott intézetünkben „Új eredmények az angol és amerikai Tolsztoj-kutatásban" címmel.

*

Paul Raabe professzor, a wolfenbütteli (NSZK) Herzog August Bibliothek igazgatója 1979 októberében Intézetünk meghívására egy hetet Magyarországon töltött. Október 3-án az MTA székházában előadást tartott „Bibliothekgeschichte und Leserforschung" címmel.

*

Hans Robert Jauss, a konstanzi (NSZK) egyetem professzora 1979. október 31-én kerekasztal-beszélgetést tartott Intézetünkben a hermeneutika, a recepcióesztétika és az irodalmi kommunikáció kérdéseiről.

*

A Siklóson 1979. május 15–19 között rendezett „Antitrinitarism in the second half of the 16th century" c. nemzetközi tudományos ülésszakon kilenc ország tudósai elemezték az antitrinitárius mozgalom eszmetörténeti jelentőségét. A